

СОРТОВИВЧЕННЯ ТА СОРТОЗНАВСТВО

УДК 001.4 (477): 582.734.3: 634.10

До питання впорядкування українських назв рослин деяких таксонів підтриби *Malinae* Reveal (повідомлення 6)

В. М. Меженський, доктор сільськогосподарських наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України
mez1956@ukr.net

Мета. Проаналізувати українську номенклатуру представників підтриби *Malinae* та удосконалити термінологічну систему українських назв видового й родового рівнів та назв плодкових культур. **Результати.** Існує плутанина в українських назвах рослин родів *Cydonia–Chaenomeles–Pseudocydonia*, *Mespilus–Eriobotrya*, *Amelanchier–Cotoneaster*. З огляду на поділ роду *Sorbus* s.l. на окремі роди *Sorbus* s.str., *Aria*, *Cormus*, *Chamaemespilus*, *Torminalis* і наявність численних гібридів з їх залученням, запропоновано українські назви таксонів і нототаксонів родового й видового рівнів та розглянуто принципи їхнього вибору. Утворення родових назв типу Японська айва, Альпійська арія, Домашня горобина на основі видових епітетів призводить до небажаної тавтономії. Обговорено аспекти дерусифікації української фахової термінології. **Висновки.** Українські наукові родові та нотородові назви рослин підтриби *Malinae* є транслітерованими/транскрибованими, скалькованими з латинських чи мають оригінальне походження, будучи одно- або двослівними. Вибір кращих варіантів родових і видових назв з декількох можливих має часову складову й багато в чому залежить від фахівців, які їх вживають, та принципів, на яких він ґрунтується. Варто вдосконалювати сучасну українську номенклатуру рослин на національній основі із залученням трансформованих латинських наукових назв щодо інтродукованих видів і гібридів.

Ключові слова: *Cydonia*, *Chaenomeles*, *Pseudocydonia*, *Mespilus*, *Eriobotrya*, *Amelanchier*, *Cotoneaster*, *Sorbus* s.l., нотороди, номенклатура.

Вступ. У природній і культурній флорі України трапляються представники підтриби *Malinae* Reveal (колишня підродина *Maloideae* C.Weber), що мають значення як плодіві, декоративні, фітомеліоративні й лікарські рослини. До Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні, занесено сорти зерняткових культур, види яких належать до родів *Malus* Mill., *Pyrus* L., *Cydonia* Mill., *×Cydolus* I.Rudenko ex Mezhenkyj, *Chaenomeles* Lindl., *Crataegus* L., які вирощують заради плодів, як декоративні рослини й підщепи. Систему назв цих рослин було розглянуто в попередньому числі журналу «Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин» [1]. Крім них, в аматорській культурі поширені аронія, горобина, ірга та інші споріднені рослини з їстівними плодами. В озелененні широко застосовують численний асортимент декоративних рослин підтриби *Malinae*.

Існує плутанина між українськими назвами рослин родів *Cydonia–Chaenomeles–Pseudocydonia*, *Mespilus–Eriobotrya*, *Amelanchier–Cotoneaster*. У зв'язку з поділом роду *Sorbus* L. s.l. на окремі роди *Sorbus* L. s.str., *Aria* J.Jacq.,

Cormus Spach, *Chamaemespilus* Medik., *Torminalis* Medik. і наявністю численних гібридів з їх залученням, встановлено нові нотороди і, відповідно, введено в обіг українські назви видів, родів і нотородів [2].

Садівнича література повільно реагує на таксономічні та номенклатурні зміни, внаслідок чого вживані назви утворюють суміш правильних, помилкових і застарілих назв, що потребує впорядкування їх відповідно до сучасного рівня знань. В українській та російській мовах однаковими назвами позначено різні види рослин, але внаслідок послідовної деукраїнізації, що відбувалася в минулому, набули поширення російські назви рослин замість українських. Деякі питання потребують обговорення громадськості, наприклад, чи варто нині відмовитися від назв, які через панування російської мови пішли в забуття, чи, навпаки, слід відновити їх у правах. Особливостями національної української номенклатури є вживання двослівних родових назв рослин. Такі особливості потребують підтримки і розширення вживання чи, можливо, їх варто сприймати як винятки тощо.

Мета роботи полягає в аналізі української номенклатури представників підтриби *Malinae* та удосконаленні термінологічної системи українських назв видового й родового рівня та назв плодкових культур.

Результати досліджень. Загальноприйнятою українською науковою назвою роду *Cydonia* є *Айва* (табл. 1), хоч номенклатурними працями XIX ст. для *Cydonia* було запропоновано назву *Пигва*, а для *Cydonia oblonga* – *пір(е)ва звичайна* [3]. Раніше до складу роду *Cydonia* включали представників родів *Chaenomeles* і *Pseudocydonia* С.К.Снейд., тому в їхніх назвах фігурує слово «айва» [4, 5]. Один з видів хеномелесу, спочатку описаний як *Pyrus japonica*, згодом був переміщений до роду айва як *Cydonia japonica* – айва японська. Потім назву *айва японська* з варіаціями (айва японська висока, айва японська низька) давали різним видам і після їхнього виокремлення з *Cydonia* в рід *Chaenomeles*. На нашу думку [4, 6], враховуючи давню традицію, назву *японська айва* (*Японська айва*) допустимо вживати в садівничій літературі для позначення культури й роду *Chaenomeles* – *Хеномелес* в цілому, не конкретизуючи, про який вид йде мова. Не варто застосовувати її у формі *айва японська*, що виглядає як видова назва представника роду *Cydonia*, її вживали для позначення різних видів хеномелесу. Юрій Кобів [7] взагалі пропонує замінити транслітеровану родову назву *Хеномелес*¹ на *Японська айва*, вочевидь, вважаючи, що назва, асоційована зі словом «айва», краще відповідає принципам національної номенклатури (табл. 1).

Цікаво порівняти способи утворення родових назв у мовах, споріднених з українською. Так, для *Chaenomeles* у польській мові запропоновано зменшувальну назву,

утворену від слова айва, відповідно *pigwowiec* [13]. Аналогічна пропозиція є в російській мові – *айвочка* [14].

Айву китайську – *Cydonia sinensis* помилково розміщували в роді *Chaenomeles* [12, 15]. Нині її виокремлюють у монотиповий рід *Pseudocydonia* [16], тобто *Несправжня айва*. Схожість *Pseudocydonia* до айви й хеномелесу пояснюється її походженням внаслідок давньої гібридизації *Cydonia* з *Chaenomeles* [17].

Українську наукову назву роду *Mespilus* L. – *Мушмула*, запозичену з турецької мови, прийнято практично в усіх фахових працях [7, 9–11], хоч укладачі словника ботанічної номенклатури [3] пропонували для *Mespilus germanica* назву *чишкун*, що є експресивною формою праслов'янського слова шишка, тому що її плоди за подобою асоціюються з шишками [18]. Більшість ботаніків традиційно визнають роди *Crataegus* і *Mespilus*, окремішність яких узгоджується з даними молекулярних досліджень [16]. Однак, через відсутність єдиної ознаки, за якою можна було б вирізнити *Mespilus germanica* від будь-якого виду *Crataegus*, запропоновано об'єднати ці роди [19] зі збереженням назви *Crataegus* з метою номенклатурної стабільності [20]. Цю пропозицію було підтримано Номенклатурним комітетом із судинних рослин та Генеральним комітетом з ботанічної систематики [21, 22]. Незважаючи на те, що науковою назвою виду, в разі об'єднання родів, замість *Mespilus germanica* є *Crataegus germanica*, тобто глід німецький, за культурою варто зберегти традиційну назву *мушмула*, або *чишка* (*чишкун*).

Раніше до роду *Mespilus* відносили *Mespilus japonica* – мушмулу японську, яку нині розміщують у роді *Eriobotrya* Lindl., на який перенесено видозмінену видову назву – *Япон-*

Таблиця 1

Наукові назви деяких родів підтриби *Malinae* Reveal в українських ботанічних виданнях різних років

Латинська назва	Українська назва				
	Словник..., 1928 [3]	Флора..., 1954 [9]	Определитель..., 1987 [10]	Словник..., 2004 [7]	Тримовний словник..., 2008 [11]
<i>Cydonia</i> Mill.	Айва	Айва	Айва	Айва	Айва
<i>Chaenomeles</i> Lindl.	–	Хеномелес	Хеномелес	Японська айва	Хеномелес
<i>Mespilus</i> L.	Чишкун	Мушмула	Мушмула	Мушмула	Мушмула
<i>Eriobotrya</i> Lindl.	–	–	Японська мушмула	Японська мушмула	Еріоботрія
<i>Amelanchier</i> Medik.	–	Ірга	Ірга	Садова ірга	Ірга
<i>Cotoneaster</i> Medik.	Ірга	Кизильник	Кизильник	Ірга	Кизильник
<i>Aronia</i> Medik.	–	–	–	–	Аронія
<i>Pseudocydonia</i> C.K.Schneid.*	–	–	–	–	–

* *Pseudocydonia sinensis* (Dum.-Cours.) C.K.Schneid. інтродукована в Криму та інших регіонах України. У зазначених в таблиці виданнях цей вид відсутній, а в зведенні дендрофлори України [12] його віднесено до роду *Cydonia*.

¹ Під час засвоєння іменників досить часто грецький суфікс –es втрачається [8]. Враховуючи те, що це слово засвоєно українською мовою у формі хеномелес, у цій публікації залишаємо його без виправлення, хоч варто вибудувати систему найменувань без винятків.

ська мушмула [5, 7]. Українські родові назви *Chaenomeles* – Японська айва, *Eriobotrya* – Японська мушмула добре вписуються в образний характер української мови, але через наявність у цих родах видів, що мають видові епітети *japonica* виникають тавтологічні сполучення: *Chaenomeles japonica* – Японська айва японська, *Eriobotrya japonica* – японська мушмула японська, які, на нашу думку, є не зовсім доречними. У цьому разі цілком припустимим є транслітерування родових назв *Chaenomeles* – Хеномел(ес), *Eriobotrya* – Еріоботрія, що дає можливість уникнути подібних тавтономних зворотів. Це стосується й можливого варіанту родової назви *Pseudocydonia* – Китайська айва, на противагу калькованій назві *Несправжня айва*, адже тоді назва єдиного виду цього роду *Pseudocydonia sinensis* також набувала б тавтономного характеру – Китайська айва китайська. Кодекс ботанічної номенклатури не дозволяє тавтономних назв зі збігом епітету з назвою роду (ст. 23.4).²

Уникнути тавтономії можна, надавши цим трьом таксонам видового епітета «звичайний», тобто *Eriobotrya japonica* – Японська мушмула звичайна [7, 10], *Chaenomeles japonica* – Японська айва звичайна [7], *Pseudocydonia sinensis* – Китайська айва звичайна. Роди *Pseudocydonia* і *Eriobotrya* представлені в Україні тільки одним видом, а *Chaenomeles japonica* є найпоширенішим видом роду, але такий підхід суперечить принципу відповідності українських видових епітетів латинським. Водночас, принцип відповідності не є абсолютним, наприклад, заради милозвучності варто відмовлятися від деяких неокочирних перекладів видових епітетів. Для *Cydonia oblonga*, яка, подібно до *Pseudocydonia sinensis*, є представником монотипового роду, запропоновано замість *довгаста* вживати видовий епітет *звичайна* як дохідливіший [7]. В останньому випадку переклад епітета не тільки не відповідає оригінальній латині, а й додає плутанини, не забезпечуючи зворотного відтворення латинської наукової назви, адже збігається зі старою видовою назвою *Cydonia vulgaris*.

Взагалі видовий епітет «звичайний» традиційно вживають з українськими назвами рослин не лише як відповідник латинським словам «*vulgaris, communis, trivialis*», наприклад, *Acroptilon repens* – степовий гірчак звичайний, *Carpinus betulus* – граб звичайний, *Citrullus*

lanatus – кавун звичайний, *Corylus avellana* – ліщина звичайна, *Hypericum perforatum* – звіробій звичайний, *Impatiens noli-tangere* – розрив-трава звичайна, *Onopordium acanthium* – татарник звичайний, *Philadelphus coronarium* – садовий жасмин звичайний, *Phragmites australis* – очерет звичайний, *Sorbus aucuparia* – горобина звичайна, *Viburnum opulus* – калина звичайна та ін. [7]. У деяких випадках це схоже на ухиляння від тавтології, наприклад, *Anthoxanthum odoratum* – пахуча трава звичайна (*odoratum* = запашна), *Cucurbita pepo* – гарбуз звичайний (*pepo* = гарбуз), *Matteuccia struthiopteris* – страусове перо звичайне (*struthiopteris* = страусове перо), *Punica granatum* – гранатове дерево звичайне (*granatum* = гранат), *Quercus robur* – дуб звичайний (*robur* = дуб), *Tussilago farfara* – підбіл звичайний (*farfara* = підбіл) та ін. Ми підтримуємо позицію, що доречніше латинським видові епітети відповідно перекладати українською, ніж замінювати на «звичайний» [11].

Водночас, враховуючи те, що ботанічні й садівничі назви належать до різних термінологічних систем, назви *китайська айва, японська айва, японська мушмула* можуть бути слухними в садівничому середовищі для позначення культур, які базуються, відповідно, на *Pseudocydonia sinensis*, *Chaenomeles japonica*, *Eriobotrya japonica*. У побутовій мові мешканці кавказького узбережжя Чорного моря назву *мушмула* частіше застосовують до інтродукованої *Eriobotrya japonica*, ніж до місцевого *Crataegus germanica* (= *Mespilus germanica*), що призводить до плутанини, бо ці види мають явно несхожі плоди. В інших країнах *Eriobotrya japonica* відома під назвою *локва* (*loquat*).

Монгольська назва верби гостролистої, або шельюги (*Salix acutifolia*), – *иргай*, запозичена як *ирга* для позначення *Amelanchier* та *ирга* для позначення *Cotoneaster* [18]. *Cotoneaster melanocarpus*, ареал якого охоплює величезну територію від Середньої Європи до Тихого океану, поширений практично по всій Україні [9, 10]. Ще два аборигенні види *Cotoneaster integerrimus* і *Cotoneaster tauricus* мають обмежене поширення в Карпатах та Криму. Єдиний аборигенний вид *Amelanchier ovalis* зрідка трапляється в Гірському Криму. Інтродукція іноземних видів *Cotoneaster* і *Amelanchier* розпочалася з XIX ст. Вперше наукову українську назву для *Cotoneaster integerrimus* – *ирга звичайна* вжито в 1873 р. У різних регіонах країни відомі народні назви: ерха, ирга, ирдина, ірга, ірка, ірха, шомпольник звичайний. Назву «кизильник» зафіксовано в слобожан-

² Кодекс зоологічної номенклатури дозволяє подібні назви, наприклад, *Anser anser* – гуска сіра, *Bubo bubo* – пугач, *Natrix natrix* – вуж звичайний.

ському та степовому говорах [7]. Упорядники Словника ботанічної номенклатури [3] запропонували назви *Cotoneaster integerrimus* – ірга звичайна, *Cotoneaster melanocarpus* – ірга чорноягідна. Наукової назви для видів *Amelanchier* не було встановлено через їхню відсутність у природній флорі України в тогочасних межах. Офіційна деукраїнізація всіх ланок науки та освіти, що розгорнулася в 1930-х роках та подальший курс на уподібнення української термінології й номенклатури до російської призвели до запровадження наукових назв, прийнятих у російських ботанічних працях, зокрема *Cotoneaster* – кизильник, *Amelanchier* – ірга [9–11].

Юрій Кобів [7] вважає необхідним звернутися до витоків національної номенклатури й повернути до вжитку назву *Cotoneaster* – *Iрга*, відмовившись від нав'язаної назви кизильник. Для *Amelanchier* він запропонував нову назву – *Садова ірга*. Ці пропозиції донині залишаються відомими досить вузькому колу фахівців, оскільки переважна частина садівників і дендрологів продовжує користуватися зросійщеними довідниками. Крім того, звичка до усталеного порядку має велику силу, і тому перейти до вживання інших назв складно, якщо не усвідомлювати необхідність звільнення від нав'язаних термінів. Така узвичаєність вживання ряду термінів і назв за інерцією має бути перебореною.

Рід *Sorbus* L. s.l. є складним у таксономічному відношенні через властиве йому явище інтрогресивної гібридизації з наступним апоміксисом та поліплодією. Ботаніки або поєднують окремі секції чи рід *Sorbus* s.l. у цілому з іншими родами підтриби *Malinae*, або подрібнюють його, підносячи секції до рангу родини. Погляди на те, що групи *Aria*, *Cormus*, *Sorbus*, *Torminaria* та *Chamaespilus* є самостійними таксонами родового рівня, нині підтверджено аналізом молекулярних даних [16, 23, 24]. Українські назви для нових родів можна утворити від видових назв типових видів, наприклад *Aria* – *Мукиня*, *Torminaria* – *Берека*, *Cormus* – *Великопліда (Домашня) горобина*, або транслітерувавши з латини, наприклад, *Aria* – *Арія*³ (табл. 2).

Таблиця 2

Назви родів, виокремлені зі складу *Sorbus* s.l.

Латинська назва	Українська назва
<i>Aria</i>	Арія, або Мукиня
<i>Chamaespilus</i>	Гірська арія, або Альпійська арія
<i>Cormus</i>	Великопліда горобина, або Домашня горобина
<i>Sorbus</i> s.str.	Горобина
<i>Torminaria</i>	Берека

Chamaespilus відсутня у природній флорі України, тому родову назву можна утворити, використавши вказівку на місце її зростання – *Гірська арія (горобина)*, або *Альпійська арія (горобина)*. Раніше ми [2] пропонували назву *Chamaespilus* – *Альпійська горобина*, виходячи з колишнього розміщення її в межах роду *Горобина*. Використання в родовій назві слова *арія* замість *горобина* пояснюється генетичною близькістю *Chamaespilus* до *Aria* [24]. Представники двох останніх родів мають прості листки, тоді як горобини – види *Sorbus* і *Cormus* – перисто-складні.

Представники виокремлених родів отримують назви: *Aria nivea* (syn. *Sorbus aria*) – арія білосніжна, або мукиня (синонім горобина арія), *Torminaria clusii* (syn. *Sorbus torminalis*) – берека Еклюза, або берека (синонім горобина лікувальна), *Chamaespilus alpina* (syn. *Sorbus chamaespilus*) – гірська арія альпійська, або альпійська арія звичайна (синонім горобина приземкувата, або горобина мушмулова), *Cormus domestica* (syn. *Sorbus domestica*) – великопліда горобина домашня, або домашня горобина звичайна (синонім горобина домашня). Надаючи перевагу бінарним науковим назвам видів – *арія білосніжна*, *берека Еклюза*, допустимо вживати й відповідні однослівні назви – *мукиня*, *берека*, що властиво українській номенклатурі, наприклад, *слива колюча* – *терен*, *слива (вишня) пташина* – *черешня* тощо.

З родовими назвами *Альпійська арія*, *Домашня горобина*, що утворені на основі видових епітетів, для запобігання тавтономії треба вживати видовий епітет *звичайна*. Як обговорювалося вище, така практика широко застосовується, але суперечить принципу відповідності українського родового епітета латинському оригіналові. Тому ми віддаємо перевагу назвам *Гірська арія* і *Великопліда горобина*. *Cormus domestica* називають також горобиною садовою [7], горобиною кримською [25]. Перша назва додає невизначеності, тому що в садах вирощують, наприклад, сорти *Sorbus aucuparia* та інших видів, з плодами, позбавленими гіркоти, які називають садовою горобиною, а друга назва є відповіднішою *Sorbus taurica* і *Sorbus tauricola*.

Гібриди, що походять внаслідок гібридизації представників цих та інших родів *Malinae*, віднесено до нотородів [2, 15, 26]. Прищепні гібриди, або химери, що виникли внаслідок прищеплювання, також мають назви, утворені аналогічно назвам нотородів (табл. 3).

³ Кінцеве латинське *-ia*, *-ya* передається українською як *-ія*.

Назви нотородів і химер підтриби Malinae Reveal

Ноторід, химера	Походження	Українська назва	
		транслітерована*	скалькована або новоутворена
× <i>Amelasorbus</i> Rehder × <i>Aroniaria</i> Mezhenkyj × <i>Ariosorbus</i> Koidz. × <i>Chamaearia</i> Mezhenkyj × <i>Chamariosorbus</i> Mezhenkyj	<i>Amelanchier</i> × <i>Sorbus</i> <i>Aria</i> × <i>Aronia</i> <i>Aria</i> × <i>Sorbus</i> <i>Aria</i> × <i>Chamaespilus</i> <i>Aria</i> × <i>Chamaespilus</i> × <i>Sorbus</i>	Амеласорб Ароніарія Аріосорб Хамеарія Хамаріосорб	Іргогоробина Ароніарія Горобиноарія – Альпійська горобиноарія
× <i>Cydolus</i> I. Rudenko ex Mezhenkyj × <i>Cydosorbus</i> Mezhenkyj × <i>Crataegomespilus</i> Simon-Louis ex Ballair × <i>Crataemespilus</i> Camus	<i>Cydonia</i> × <i>Malus</i> <i>Cydonia</i> × <i>Sorbus</i> <i>Crataegus</i> s.str. + <i>Mespilus</i> <i>Crataegus</i> s.str. × <i>Mespilus</i>	Цидол Цидосорб Кратегомеспіл Кратемеспіл	Яблунайва Горобиноайва Глодомушмула [Глід**] Гібридний глід, або Чишкоглід [Глід**] Гібридна піраканта
× <i>Pyracomeles</i> Rehder × <i>Pyrulus</i> Mezhenkyj × <i>Pyraria</i> A. Chev. + <i>Pyrocataegus</i> Daniel + <i>Pyrocycdonia</i> Winkl. ex Daniel × <i>Pyromeles</i> Mezhenkyj × <i>Pyronia</i> H.J. Veitch ex Trab. × <i>Pyrosorbaronia</i> Mezhenkyj × <i>Rhaphiobotrya</i> Coombes × <i>Sorbaronia</i> C.K. Schneider × <i>Sorbocotoneaster</i> Pojark. × <i>Sorbopyrus</i> C.K. Schneid. × <i>Tormaria</i> Mezhenkyj × <i>Tormariosorbus</i> Mezhenkyj	<i>Osteomeles</i> × <i>Pyracantha</i> <i>Malus</i> × <i>Pyrus</i> <i>Aria</i> × <i>Pyrus</i> <i>Pyrus</i> + <i>Crataegus</i> <i>Pyrus</i> + <i>Cydonia</i> <i>Chaenomeles</i> × <i>Pyrus</i> <i>Cydonia</i> × <i>Pyrus</i> <i>Aronia</i> × <i>Pyrus</i> × <i>Sorbus</i> <i>Eriobotrya</i> × <i>Rhaphiolepis</i> <i>Aronia</i> × <i>Sorbus</i> <i>Cotoneaster</i> × <i>Sorbus</i> <i>Pyrus</i> × <i>Sorbus</i> s.l. <i>Aria</i> × <i>Tormalis</i> <i>Aria</i> × <i>Sorbus</i> × <i>Tormalis</i>	Піракомел Пірал Пірарія Пірократег Піроцидонія Піромел Піронія Піросорбаронія Рафіоботрія Сорбаронія Сорбокотонеастер Сорбопір Тормарія Тормаріосорб	Яблунегруша Арієгруша Глодогруша Айвогруша Грушомел(ес) Грушоайва Грушогоробиноаронія – Горобиноаронія Горобиноірга Горобиногруша Берекоарія Берекогоробиноарія

* Під час транслітерування латинські та грецькі закінчення *-us*, *-es* відкидають [8, 27].

** Якщо розглядати рід Глід у широкому сенсі – *Crataegus* s.l., до складу якого включено *Mespilus*, то всі химери й гібриди між представниками підродів *Crataegus* і *Mespilus* матимуть назву глід.

Які з можливих назв для нових родів й нотородів (транслітеровані, скальковані чи новоутворені) узвичаються – покаже час. Деякі роди мають синонімічні назви різного способу утворення, наприклад, *Aria* = Арія (транскрибована), Мукиня (українська однослівна), *Eriobotrya* = Еріоботрія (транскрибована), Японська мушмула (українська двослівна), *Pseudocydonia* = Несправжня айва (скалькована), Китайська айва (українська двослівна), *Aronia* = Аронія (транскрибована), Чорнопліда горобина (українська двослівна) тощо.

Висновки. Українські наукові родові та нотородові назви рослин підтриби Malinae є транслітерованими/транскрибованими або скалькованими з латинських чи мають оригінальне походження, будучи одно- або двослівними. Добір кращих варіантів родових і видових назв з кількох можливих має часову складову й багато в чому залежить від фахівців, які їх вживають, та принципів, на яких він ґрунтується. Варто удосконалювати сучасну українську номенклатуру рослин на національній основі із залученням трансформованих латинських наукових назв для інтродукованих видів і гібридів.

Використана література

1. Меженський В. М. До питання впорядкування українських назв рослин. Повідомлення 5. Назви зерняткових культур / В. М. Меженський // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. – 2015. – № 3–4 (28–29). – С. 4–11.
2. Меженський В. М. Нетрадиційні плодіві культури (рекомендації з селекції та вирощування садивного матеріалу) / В. М. Меженський, Л. О. Меженська, М. Д. Мельничук [та ін.]. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 80 с.
3. Словник ботанічної номенклатури (Проект). – К. : Держ. вид-во України, 1928. – 313 с.
4. Меженский В. Н. Хеномелес / В. Н. Меженский. – М. : АСТ ; Донецк : Сталкер, 2004. – 64 с.
5. Меженский В. Н. Айва. Пирония. Цидолус. Пироцидония / В. Н. Меженский. – М. : АСТ ; Донецк : Сталкер, 2005. – 64 с.
6. Меженский В. Н. Продолжаем дискуссию / В. Н. Меженский // Садоводство и виноградарство Молдавии. – 1988. – № 7. – С. 46–47.
7. Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин / Ю. Кобів. – К. : Наук. думка, 2004. – 800 с.
8. Бурачок А. А. Лексика сучасної української мови з погляду її походження / А. А. Бурачок // Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. Кн. 4 / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 101–150.
9. Доброчаєва Д. М. Рід 405. Айва – *Cydonia* Mill. Рід 406. Хеномелес – *Chaenomeles* Lindl. Рід 407. Груша – *Pyrus* L. Рід 408. Яблуна – *Malus* Mill. Рід 409. Горобина – *Sorbus* L. Рід 410. Ірга – *Amelanchier* Medik. Рід 411. Мушмула – *Mespilus* L. / Д. М. Доброчаєва // Флора УРСР / Д. К. Зеров (ред. тома). – К. : Вид-во АН УРСР, 1954. – Т. 6. – С. 28–49.
10. Зиман С. Н. Род 7. Айва (Айва) – *Cydonia* Mill. Род 8. Хеномелес (Хеномелес) – *Chaenomeles* Lindl. Род 9. Груша (Груша) – *Pyrus*

- L. Род 10. Яблоня (Яблуня) – *Malus* Mill. Род 11. Рябина (Горобина) – *Sorbus* L. Род. 12. Японская мушмула (Японська мушмула) – *Eriobotrya* Lindl. Род 15. Мушмула (Мушмула) – *Mespilus* L. / С. Н. Зиман // Определитель высших растений Украины / отв. ред. Ю. Н. Прокудин. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 158–160.
11. Зиман С. М. Тривимний словник назв судинних рослин флори України / С. М. Зиман, Я. П. Дідух, Д. М. Гродзинський [та ін.]. – К. : Фітосоціоцентр, 2008. – С. 319 с.
 12. Клименко С. В. Рід – *Chaenomeles* Lindl. – Хеномелес, або японська айва / С. В. Клименко // Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева й кущі. Покритонасінні. Ч. II / за ред. М. А. Кохна, Н. М. Трофименко. – К. : Фітосоціоцентр, 2005. – С. 214–218.
 13. Seneta W. *Dendrologia* / W. Seneta, J. Dolatowski. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. – 560 p.
 14. Цвелев Н. Н. Род 32. Айвочка – *Chaenomeles* Lindl. / Н. Н. Цвелев // Флора Восточной Европы. – СПб. : Мир и семья ; Изд-во СПб. гос. хим.-фарм. акад., 2001. – С. 550–552.
 15. Weber C. The genus *Chaenomeles* (Rosaceae) / C. Weber // J. Arnold Arbor. – 1964. – Vol. 45, No. 2. – P. 161–205; No. 3. – P. 302–345.
 16. Potter D. Phylogeny and classification of Rosaceae / D. Potter, T. Eriksson, R. C. Evans [et al.] // *Pl. Syst. Evol.* – 2007. – Vol. 266. – P. 5–43.
 17. Lo E. Y. Y. Expanded phylogenetic and dating analyses of the apples and their relatives (Pyreae, Rosaceae) / E. Y. Y. Lo, M. J. Donoghue // *Mol. Phylog. Evol.* – 2012. – Vol. 63. – P. 230–243. DOI:10.1016/j.ympev.2011.10.005.
 18. Етимологічний словник української мови : в 7 т. – К. : Наук. думка, 1982–2012.
 19. Lo E. Y. Y. Molecular reappraisal of relationships between *Crataegus* and *Mespilus* (Rosaceae, Pyreae) – two genera or one? / E. Y. Y. Lo, S. Stefanović, T. A. Dickinson // *Syst. Bot.* – 2007. – Vol. 325, No. 3. – P. 596–616.
 20. Talent N. Proposal to conserve the name *Crataegus* against *Mespilus* (Rosaceae) / N. Talent, J. E. Eckenwalder, E. Lo [et al.] // *Taxon.* – 2008. – Vol. 57. – P. 1007–1008.
 21. Brummitt R. K. Report of the Nomenclature Committee for Vascular Plants: 62 / R. K. Brummitt // *Taxon.* – 2011. – Vol. 60, No. 1. – P. 226–232.
 22. Barrie F. R. Report of the General Committee: 11 / F. R. Barrie // *Taxon.* – 2011. – Vol. 60, No. 4. – 1211–1214.
 23. Robertson K. R. A synopsis of genera in Maloideae (Rosaceae) / K. R. Robertson, J. B. Phipps, J. R. Rohrer [et al.] // *Syst. Bot.* – 1991. – Vol. 16. – P. 376–394.
 24. Campbell C. S. Phylogeny of subtribe Pyrinae (formerly the Maloideae, Rosaceae): Limited resolution of a complex evolutionary history / C. S. Campbell, R. C. Evans, D. R. Morgan [et al.] // *Pl. Syst. Evol.* – 2007. – Vol. 266. – P. 119–145.
 25. Мельниченко Н. В. Модификационная изменчивость и формовое разнообразие рябины крымской в условиях Лесостепи Украины / Н. В. Мельниченко // *Інтродукція рослин.* – 1999. – № 3–4. – С. 139–141.
 26. Phipps J. B. A checklist of the subfamily Maloideae (Rosaceae) / J. B. Phipps, K. R. Robertson, P. G. Smith [et al.] // *Can. J. Bot.* – 1990. – Vol. 68. – P. 2209–2269.
 27. Сабадош І. В. Лінгвістичні критерії сучасної галузевої термінології (на матеріалі української ботанічної номенклатури) / І. В. Сабадош // *Український правопис і наукова термінологія: Історія, концепції та сьогодення : праці секцій, конференцій, симпозіумів, круглих столів НТШ / Наук. тов-во ім. Шевченка у Львові. Філол. секц. – Львів, 1996. – Т. 7. – С. 115–121.*
 2. Mezhenkyj, V. M., Mezhenka, L. O., Melnychuk, M. D., & Yakubenko, B. Ye. (2012). *Netradytsiini plodovi kultury (rekomenatsii ta selektsii ta vyroshchuvannia sadyvnoho materialu)* [Rare Fruit Crops: recommendations on breeding and propagation]. Kyiv: Phytosociocentr [in Ukrainian].
 3. *Slovník botanické nomenklatury (Projekt)* [Dictionary of botanical nomenclature (Project)] (1928). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
 4. Mezhenkyj, V. N. (2004). *Khenomeles* [Japanese Quince]. Moscow: AST; Donetsk: Stalker [in Russian].
 5. Mezhenkyj, V. N. (2005). *Aiva. Pironia. Tzydolos. Piroztidonia [Quince. Pyronia. Cydolos. Pyrocodynia]*. Moscow: AST; Donetsk: Stalker [in Russian].
 6. Mezhenkyj, V. N. (1988) Prodolzhaem diskussiyu [We continue the discussion]. *Sadovodstvo i vinogradarstvo Moldavii* [Horticulture and Winegrowing in Moldova], 7, 46–47 [in Russian].
 7. Kobiv, Yu. (2004). *Slovník ukraínskykh naukovykh i narodnykh nazv sudynnykh roslyn* [Dictionary of Ukrainian scientific and popular vascular plant names]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
 8. Buriachok, A. A. (1973). *Leksyka suchasnoi ukrainskoi movy z pohliadu yii pokhodzhennia* [Vocabulary of modern Ukrainian language in terms of its origin]. In I. K. Bilodid (Ed.) *Suchasna ukrainska literatura mova. Leksyka i frazeolohiia. Knyha 4* [Modern Ukrainian literary language. Vocabulary and phraseology. Book 4]. (pp. 101–150). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
 9. Dobrochaieva, D. M. (1954). Rid 405. Aiva – *Cydonia* Mill. Rid 406. Khenomeles – *Chaenomeles* Lindl. Rid 407. Hrusha – *Pyrus* L. Rid 408. Yablunia – *Malus* Mill. Rid 409. Horobyna – *Sorbus* L. Rid. 410. Irha – *Amelanchier* Medik. Rid 411. Mushmula – *Mespilus* L. [Genus 405. Quince – *Cydonia* Mill. Genus 406. Japanese Quince – *Chaenomeles* Lindl. Genus 407. Pear – *Pyrus* L. Genus 408. Apple – *Malus* Mill. Genus 409. Rowan – *Sorbus* L. Genus. 410. Service-berry – *Amelanchier* Medik. Genus 411. Mespil – *Mespilus* L.]. In: *Flora URSS* [Flora USSR] (pp. 28–49). Kyiv: Vud-vo AN URSS [in Ukrainian].
 10. Zyman, S. N. (1987). Rod 7. Ayva (Aiva) – *Cydonia* Mill. Rod 8. Khenomeles (Khenomeles) – *Chaenomeles* Lindl. Rod 9. Grusha (Hrusha) – *Pyrus* L. Rod 10. Yablonya (Yablunia) – *Malus* Mill. Rod 11. Ryabina (Horobyna) – *Sorbus* L. Rod 12. Yaponskaya mushmula (Yaponska mushmula) – *Eriobotrya* Lindl. Rod 15. Mushmula (Mushmula) – *Mespilus* L. [Genus 7. Quince – *Cydonia* Mill. Genus 8. Japanese Quince – *Chaenomeles* Lindl. Genus 9. Pear – *Pyrus* L. Genus 10. Apple – *Malus* Mill. Genus 11. Rowan – *Sorbus* L. Genus 12. Eriobotrya – *Eriobotrya* Lindl. Genus 15. Mespil – *Mespilus* L.]. In *Opredelitel vysshynk rastenii Ukrainy* [Field Guide to higher plants of Ukraine]. (pp.158–160). Kiev: Naukova dumka [in Russian].
 11. Zyman, S. M., Didukh, D. M., Hrodzinskiy, D. M., Fedoronchuk, M. M., & Bulakh, O. V. (2008). *Trymovnyi slovník nazv sudynnykh roslyn flory Ukrainy* [Trilingual dictionary of names of vascular plants of the flora of Ukraine]. Kyiv: Phytosociocentr [in Ukrainian].
 12. Klymenko, S. V. (2005). Rid – *Chaenomeles* Lindl. – Khenomeles, або yaponska aiva [Genus – *Chaenomeles* Lindl. – Japanese quince]. In *Dendroflora Ukrainy. Dykorosli y kulturyvani dereva y kushchi. Pokrytonasinni. Ch. II.* [Dendroflora of Ukraine. Wild and cultivated trees and shrubs. Angiosperms. Part II] (pp. 214–218). Kyiv: Phytosociocentr [in Ukrainian].
 13. Seneta, W., & Dolatowski, J. (2000). *Dendrologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
 14. Tzvelev, N. N. (2001). Rod 32. Ayvochka – *Chaenomeles* Lindl. [Genus 32. Japanese quince – *Chaenomeles* Lindl.]. *Flora Vostochnoy Evropy* [Flora of Eastern Europe] (pp. 550–552). St. Petersburg: Mir i semya; Izdatelstvo St. Petersburg gos. khim.-farm. akademii [in Russian].
 15. Weber, C. (1964). The genus *Chaenomeles* (Rosaceae). *J. Arnold Arbor.*, 45(2), 161–205; 45(3), 302–345.
 16. Potter, D., Eriksson, T., Evans, R. C., Oh, S., Smedmark, J. E. E., Morgan, D. R., Kerr, M., Robertson, K. R., Arsenault, M., Dickinson, T. A., & Campbell, C. S. (2007). Phylogeny and classification of Rosaceae. *Pl. Syst. Evol.*, 266, 5–43.
 17. Lo, E. Y. Y., & Donoghue, M. J. (2012). Expanded phylogenetic and dating analyses of the apples and their relatives (Pyreae,

References

1. Mezhenkyj, V. M. (2015). Do pytannia vporiadkuvannia ukrainskykh nazv roslyn. Povidomlennia 5. Nazvyzerniatkovykh kultur [On streamlining the Ukrainian names of plants. Information 5. Species names for pome fruit crops]. *Sortovyvchennia ta okhorona prav na sorty roslyn* [Plant Varieties Studying and Protection], 3–4, 4–11 [in Ukrainian].

- Rosaceae). *Mol. Phylogen. Evol.*, 63, 230–243. DOI:10.1016/j.ympev.2011.10.005.
18. *Etymologichnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological Dictionary of the Ukrainian language] (1982–2012) (1–7 vols.). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
 19. Lo, E. Y. Y., Stefanović, S., & Dickinson, T. A. (2007). Molecular reappraisal of relationships between *Crataegus* and *Mespilus* (Rosaceae, Pyreae) – two genera or one? *Syst. Bot.*, 325(3), 596–616.
 20. Talent, N., Eckenwalder, J. E., Lo, E. Y. Y., Christensen, K. I. & Dickinson, T. A. (2008). Proposal to conserve the name *Crataegus* against *Mespilus* (Rosaceae). *Taxon*, 57(3), 1007–1008.
 21. Brummitt, R. K. (2011). Report of the Nomenclature Committee for Vascular Plants: 62. *Taxon*, 60(1), 226–232.
 22. Barrie, F. R. (2011). Report of the General Committee: 11. *Taxon*, 60(4), 1211–1214.
 23. Robertson, K. R., Phipps, J. B., Rohrer, J. R., & Smith, P. G. (1991). A synopsis of genera in Maloideae (Rosaceae). *Syst. Bot.*, 16, 376–394.
 24. Campbell, C. S., Evans, R. C., Morgan, D. R., Dickinson, T. A., & Arsenault, M. P. (2007). Phylogeny of subtribe Pyrinae (formerly the Maloideae, Rosaceae): Limited resolution of a complex evolutionary history. *Pl. Syst. Evol.*, 266, 119–145.
 25. Melnichenko, N. V. (1999). Modifikatsionnaya izmenchivost i formovoe raznoobrazie ryabiny krymskoy v usloviyakh Lesostepi Ukrainy [Modification variability and form diversity of service tree in the Crimean Steppe of Ukraine]. *Introduktsia roslyn* [Plant Introduction], 3–4, 139–141 [in Russian].
 26. Phipps, J. B., Robertson, K. R., Smith, P. G., & Rohrer, J. R. (1990). A checklist of the subfamily Maloideae (Rosaceae). *Can. J. Bot.*, 68, 2209–2269.
 27. Sabadosh, I. V. (1996). Lihvistychni kryterii suchasnoi haluzevoi terminolohii (na materiali ukrainskoi botanichnoi nomenklatury) [Linguistic criteria of modern sectoral terminology (based on Ukrainian Botanical Nomenclature)]. In *Ukrainskyi pravopys i naukova terminolohiia: Istoriia, kontseptsii ta sohodennia: pratsi sesii, konferentsii, sympoziumiv, kruhlykh stoliv NTSH* [Ukrainian spelling and scientific terminology: history, concepts and nowadays: proc. of sessions, conferences, symposia, round tables of Schevchenko Scientific Society in Lviv], (Vol. 7, pp. 115–121). Lviv: N.p. [in Ukrainian].

УДК 001.4 (477): 582.734.3: 634.10

В. Н. Меженский. К вопросу упорядочивания украинских названий растений некоторых таксонов подтрибы Malinae Reveal (сообщение 6)

Цель. Проанализировать украинскую номенклатуру представителей подтрибы Malinae и усовершенствовать терминологическую систему украинских названий видо-вого и родового уровней и названий плодовых культур. **Результаты.** Существует путаница в украинских названиях растений родов *Cydonia–Chaenomeles–Pseudocydonia*, *Mespilus–Eriobotrya*, *Amelanchier–Cotoneaster*. В связи с делением рода *Sorbus* s.l. на отдельные роды *Sorbus* s.str., *Aria*, *Cormus*, *Chamaemespilus*, *Torminalis* и наличием многочисленных гибридов с их участием, предложены украинские названия таксонов и нототаксонов родового и видо-вого уровней и рассмотрены принципы их отбора. Образование родовых названий типа Японская айва, Альпийская ария, Домашняя рябина на основе видовых эпитетов приводит к нежелательной тавтономии. Обсуждены аспекты дерусификации украинской профессиональной

терминологии. **Выводы.** Украинские научные родовые и нотородовые названия растений подтрибы Malinae являются транслитерированными/транскрибированными, скалькированными с латинских или имеют оригинальное происхождение, будучи одно- или двухсловными. Отбор лучших вариантов родовых и видовых названий из нескольких возможных имеет временную составляющую и во многом зависит от специалистов, которые их применяют, и принципов, на которых он основывается. Следует усовершенствовать современную украинскую номенклатуру растений на национальной основе с привлечением трансформированных латинских научных названий в отношении интродуцированных видов и гибридов.

Ключевые слова: *Cydonia*, *Chaenomeles*, *Pseudocydonia*, *Mespilus*, *Eriobotrya*, *Amelanchier*, *Cotoneaster*, *Sorbus* s.l., нотороды, номенклатура.

UDC 001.4 (477): 582.734.3: 634.10

V. M. Mezhenkyj. On streamlining the Ukrainian names of plants. Information 6. Names of some subtribe Malinae Reveal taxa (information 6)

Purpose. To analyse the Ukrainian nomenclature of subtribe Malinae representatives and improve terminological system of the Ukrainian names of a species and a generic levels and names of fruit crops. **Results.** There is a confusion in the Ukrainian names of plants of *Cydonia–Chaenomeles–Pseudocydonia*, *Mespilus–Eriobotrya*, *Amelanchier–Cotoneaster*. Considering the division of *Sorbus* s.l. on separate genera *Sorbus* s.str., *Aria*, *Cormus*, *Chamaemespilus*, *Torminalis* and availability of numerous hybrids with their involvement, the Ukrainian names for both taxa and nothotaxa of species and generic levels are offered, principles of their choice are also considered. Formation of the Ukrainian generic names on the basis of specific epithets leads to undesirable tautonomy. Aspects of derussification of the Ukrainian professional terminology are discussed.

Conclusions. Ukrainian scientific generic and nothogeneric plant names for subtribe Malinae are transliterated/transcribed, borrowed as a calque of latin names or have their own origin, consisting of one or two words. The choice of the best variants of generic and species names from a number of possible ones has a temporal component and largely depends on experts who apply them and basic principles of choice. It is necessary to improve the modern Ukrainian plant nomenclature on a national basis involving the transformed Latin scientific names for introduced species and hybrids.

Keywords: *Cydonia*, *Chaenomeles*, *Pseudocydonia*, *Mespilus*, *Eriobotrya*, *Amelanchier*, *Cotoneaster*, *Sorbus* s.l., nothogenera, nomenclature.

Надійшла 13.08.2015